

LHB-Liitto ry:n asiantuntijalausunto asiaan HE 189/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Esittely

LHB-Liitto kiittää lakivaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi nk. translain uudistukseen liittyvästä lakiesityksestä sukupuolen vahvistamisesta.

LHB-Liitto ry on vuonna 2021 perustettu, poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton yhdistys, joka edistää samasta sukupuolesta kiinnostuneiden ihmisten eli lesbojen, homojen ja biseksuaalien asiaa.

Kuulemistilaisuudessa 18.10.2022 yhdistyksemme edustajina ovat:

Iiris Vesala, varapuheenjohtaja, jolla on 15 vuoden kokemus tasa-arvon edistämisestä mm. Vihreissä Naisissa ja Setan paikallisosastoissa.

Sähköposti: info@lhb-liitto.fi tai henkilökohtainen sähköposti: iiris.vesala@protonmail.com

Leena Teräs, yhdistyksen jäsen, joka on 1990-luvulta saakka työskennellyt sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi niin kasvatus- ja koulutussektorin, liike-elämän, viranomaisten, poliittisten päättäjien kuin vapaa-ajan toimijoidenkin kanssa.

Sähköposti: leena.teras@tasa-arvoasiantuntija.fi

Johdanto

LHB-Liitto kannattaa nk. translain uudistamista. Mielestämme lisääntymiskyvyttömyysvaatimus tulee poistaa lainsäädännöstä. Esitämme, että sukupuolen vahvistamista ei tulisi sallia ilman diagnoosia sukupuolidysforiasta.

Kohderyhmän muutos

LHB-Liitto huomauttaa, että juridisen sukupuolen muuttaminen nyt säädettävässä laissa koskee kaikkia Suomessa asuvia suomalaisia, ei vain transsukupuolisia. Sukupuolen käsite muuttuisi esitetyn lain myötä siten, että sukupuoli ei enää kuvaisi fyysistä todellisuutta, vaan subjektiivista sukupuolikokemusta, jota ei voi falsifioida, todentaa eikä kyseenalaistaa.

Tämä on valtava paradigman muutos, joka ulottuu yhteiskunnan joka tasolle. Monet yhteiskunnan vakiintuneet toiminnot muuttuvat haastaviksi, jos sukupuolesta tulee ilmoitusasia. Näin ollen lailla on merkittävät vaikutukset kaikkiin ihmisryhmiin, myös valtaväestöön.

Väärinkäytökset

LHB-Liitto on huolissaan siitä, että subjektiivinen oikeus muuttaa juridista sukupuolta on altis väärinkäytöksille. Lakiesityksen sivulla 91 on esitetty, että Digi- ja väestötietovirasto ei voisi hylätä hakemusta, mikäli sille asetetut ehdot - kirjallinen hakemus, täysi-ikäisyys sekä kytkös Suomeen - täyttyvät. LHB-Liiton näkemyksen mukaan kyseessä on tosiasiaa ilmoitusmenettely, ei hakemus.

LHB-Liitto on huolissaan, ettei hakemusta voida missään tilanteessa katsoa vilpilliseksi, eikä hakemuksella voi syyllistyä esimerkiksi rekisterimerkintärikokseen (rikoslaki 16 luku 7 §). Olisi mahdotonta rikosoikeudessa näyttää toteen se, etteikö ihmisen selvitys omista tunteistaan ja omasta kokemuksestaan olisi ollut hänelle itselleen totta. Hallituksen esitys luo tilanteen, jossa lain väärinkäyttämistä ei voi todentaa eikä siitä voi rangaista.

LHB-Liitto huomauttaa, että syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella on kielletty, ja rikoksen kohdentaminen seksuaalisen suuntautumisen perusteella on rangaistuksen koventamisperuste. Esimerkiksi ns. "eheyttävä raiskaus" (eng. corrective rape) on seksuaalivähemmistöihin kohdistettu väkivallan muoto.

Seksuaalivähemmistöihin kohdistuvia viharikoksia on jatkossa vaikea todentaa, jos on epäselvää, kuka kuuluu seksuaalivähemmistöön. Jos sukupuolen voi itse määritellä, silloin mahdollistuu myös seksuaalisen suuntautumisen määrittely uudella tavalla: mies voi olla lesbo. Viharikoksen tekijä voi väittää kuuluvansa samaan ryhmään kuin uhri.

Sukupuolivaikutusten arviointi

LHB-Liitto ihmettelee, että lausuntopalautteesta tehty yhteenveto (kohta 6, sivu 82) ei sisällä mainintaa siitä, että osa lausunnonantajista on huomauttanut sukupuolivaikutusten arvioinnin puuttumisesta. Lainvalmistelijaa on huomautettu asiasta myös erikseen kontaktoimalla. Lakiesityksessä ei ole esitetty perusteluita, miksi sukupuolivaikutusten arviointia ei ole edelleenkään tehty.

LHB-Liitto ei usko, että lakiesityksen sivulla 65 oleva tasa-arvovaltuutetun lausunnon lyhyt referointi otsikon ”Vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen” alla olisi hallituksen tasa-arvo-ohjelman ”Suomi tasa-arvon kärkimaaksi 2020-2023” tarkoittama sukupuolivaikutuksen arviointi, johon veloitetaan kaikkia ministeriöitä niiden lainvalmisteluprosesseissa.

Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu on määritelty tasa-arvolaissa, mutta lainsäädännössä ei määritellä mitä tarkoitetaan sukupuolella, naisella, miehellä jne. Lakiesityksessä sanojen merkityksiä muutetaan siten, että mies voi olla nainen ja nainen mies itsemäärittelyyn perustuen. Tämä muuttaa niin sanojen nainen ja mies merkitystä kuin koko sukupuolen käsitettä.

Sukupuolen määrittelytavan muuttuminen on myös merkittävää seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta, sillä lesbous, homous ja biseksuaalisuus kytkeytyvät nimenomaan biologiseen sukupuoleen eivätkä ilmoitusluonteiseen sukupuoli-identiteettiin. Seksuaalivähemmistöjen oikeudet ovat yhdenvertaisuuslailla turvattu.

Sukupuolivaikutusten arvioinnin puuttuessa ei-toivotut vaikutukset muihin ihmisryhmiin, kuten seksuaalivähemmistöihin, tyttöihin ja naisiin, naisvankeihin, naisurheilijoihin ja uskonnollisten yhteisöjen jäseniin jne. ovat jääneet näkymättömiin.

Tilastojen vääristyminen

Digi- ja väestötietoviraston rekistereissä sukupuoli tarkoittaa henkilön juridista sukupuolta. Tällä hetkellä rekisterissä on henkilöitä, joiden sukupuolimerkintä viittaa biologiseen sukupuoleen sekä pieni joukko, joiden merkintä viittaa transhoitojen johdosta korjattuun sukupuoleen. Sukupuolen itsemäärittely luo rekisteriin uuden ryhmän, jonka sukupuolimerkintä pohjautuu pelkästään itsemäärittelyyn. Viranomaisen ei voi jäljittää mihin kenenkin sukupuolimerkintä viittaa, joten rekisterin luotettavuus ja käyttökelpoisuus heikkenee.

LHB-Liitto kantaa huolta myös sukupuolten tasa-arvon ja eri ihmisryhmien yhdenvertaisuuden edistämisen kannalta tärkeiden tilastotietojen luotettavuudesta jatkossa. Kun sukupuoli muuttuu ilmoitusasiaksi, voi esimerkiksi mies olla juridisesti nainen ja hänet tulee ottaa huomioon naisia koskevassa tiedonkeruussa. Tämä on aiheuttanut esimerkiksi Englannissa tilanteen, jossa juridisen sukupuolimerkintänsä naisiksi vahvistaneiden miesten tekemät seksuaalirikokset on tilastoissa merkitty naisten

tekemiksi. Tämä vääristää tilastoja huomattavasti, sillä naisten tekemät seksuaalirikokset ovat harvinaisia.

Ihmisoikeussopimukset ja suositukset

LHB-Liitto haluaa edelleen huomauttaa, että Suomea sitovaa Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkitseva Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sallii jäsenvaltion käyttää sukupuolidysforiadiagnoosia juridisen sukupuolen muuttamisen ehtona. Näin tulisikin tehdä.

Samaa käytäntöä esitteli vuonna 2015 raporttinsa antanut Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä. Silloisen hallituksen toimeksiannosta he esittelivät lakiuudistuksen, jossa vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistettaisiin, mutta lääketieteellisen selvityksen ehto säilyisi. (*Kappaletta selvennetty 17.10.*)

Kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat, joihin lakiesityksessä viitataan, esimerkiksi Yogyakartaan periaatteet, eivät ole velvoittavia ihmisoikeussopimuksia vaan suosituksia. Lisäksi niidenkin puutteena on heikko vaikutusten arviointi, jolloin niitä on pidettävä ongelmallisina. Yksi Yogyakartaan asiakirjan kirjoittajista, professori Robert Wintemute onkin siitä irtisanoutunut, koska se ei huomioi negatiivisia vaikutuksia tyttöjen ja naisten oikeuksiin.

Lopuksi

LHB-Liiton mielestä olisi tärkeää, että Suomen lainsäädännöstä löytyisi määritelmät käsitteille sukupuoli, nainen, mies, äiti ja isä.

Niin ikään LHB-Liiton mielestä lainsäädäntöä tulisi täydentää siten, että estettäisiin muiden ihmisryhmien oikeuksien heikkeneminen. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että jatkossakin turvattaisiin tytöille ja naisille oikeus miehistä vapaisiin tiloihin, kuten vessoihin, pukuhuoneisiin ja pesutiloihin. Tämä on myös merkittävä turvallisuuskysymys.

Suomi on jo nyt Euroopan väkivaltaisimpia maita naisille miesten väkivaltaisuuden vuoksi. Juridisen sukupuolimerkinnän muuttaminen ei muuta miesten väkivaltaisuutta naisia kohtaan. LHB-Liiton mielestä sellaista lakia ei tulisi hyväksyä, joka heikentää sukupuolten tasa-arvoa ja eri ihmisryhmien yhdenvertaisuutta.

LHB-Liiton kanta on, että vasta sen jälkeen, kun lakiesityksen vaikutukset ovat selvillä, voidaan lakia ylipäättään käsitellä, saati harkita säädettäväksi.

Kohta 1 Laki sukupuolen vahvistamisesta

a) LHB-Liiton kanta (yleisellä tasolla):

Oikeus vahvistaa juridinen sukupuoli tulee jatkossakin säilyttää vain transsukupuolisilla.

LHB-Liitto huomauttaa, että puolison juridisen sukupuolimerkinnän muuttaminen muuttaa myös parisuhteen homoliitosta heteroliitoksi tai toisin päin. Puoliso voi kokea tämän loukkaavana omaa seksuaalista suuntautumistaan kohtaan ja voi syntyä jännitteitä liitossa pysymiseen. On epäsuhtaista, että juridisen sukupuolimerkinnän voi muuttaa kuukauden harkinta-ajalla, mutta avioeron saamiseen kuluu kuusi kuukautta. Tällöin valtio pakottaa puolison viiden kuukauden ajaksi tahdonvastaiseen hetero- tai homoliittoon. Ehdotamme, että harkinta-aikoja yhdenmukaistettaisiin, jotta myös puolison itsemääräämisoikeutta kunnioitettaisiin.

b) viittaus lakiesitykseen:

Laki sukupuolen vahvistamisesta 1 §, 2 §, 3 §

c) LHB-Liiton korjausehdotus:

Esitämme lain nimeksi "Laki sukupuolimerkinnän vahvistamisesta".

1 § Sukupuolimerkinnän vahvistamisen edellytykset

"1) esittää *lääketieteellisen* selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen;"

3 § Sukupuolimerkinnän vahvistamisen oikeusvaikutukset

"Tämän lain mukaisesti vahvistettua sukupuolimerkintää on pidettävä henkilön sukupuolena sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, ellei toisin säädetä tai elleivät tasa-arvodirektiivin tarkoittamat yksityisyys- ja säädyllysskysymykset muuta edellytä."

Lakiesitykset 3, 5, 6, ja 11

a) LHB-Liiton kanta (yleisellä tasolla):

Lakiesityksissä 3, 5 ja 11 ei käytetä lainkaan sanaa "nainen". Se on korvattu käsitteillä "raskaana oleva", "imettävä" ja "ihminen" (lauseyhteydessä "ihmisen elimistöön kiinnittynyttä elävää alkiota"). Se tekee lakikielestä vaikeasti ymmärrettävää ja on vastoin selkeän ja ymmärrettävän kielen vaatimusta. Hallintolain 2 luku 9 §: "Viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä."

Käsitteen "nainen" poistaminen lainsäädännöstä on naisia dehumanisoivaa. Myös naistentautien ja synnytysten ammattilaiset ovat ottaneet kantaa sukupuolineutraalin, inklusiiviseksi tarkoitetun kielen riskeihin. Näitä ovat mm. epätasällisuus ja epäinhimillistäminen. Sukupuolineutraalin lakitekstin heikkoutena on pidetty sitä, että se piilottaa vaikutukset eri sukupuoliin.

Lainkohdissa, jotka koskevat vain biologisia naisia, tulee käyttää käsitettä "nainen", minkä lisäksi voidaan käyttää muita käsitteitä sukupuolivähemmistöjen huomioimiseksi. Näin kaikki ryhmät tulevat huomioiduiksi.

Laista raskauden keskeyttämisestä (lakiesitys 6) ei ole esitetty käsitteen "nainen" poistamista. Siinä raskaana olevien juridisten miesten huomiointi on hoidettu toisella tavalla: lisäämällä lakiin uusi pykälä. Lakiesityksen 6 lisäpykälä kuuluu: "Mitä tässä laissa säädetään naisesta, sovelletaan raskaana olevaan henkilöön sukupuolen vahvistamisesta riippumatta." LHB-Liiton näkemyksen mukaan tämä on inklusiivinen, naiset huomioiva tapa muuttaa lainsäädäntöä.

Toisaalta lakiesityksessä 1, 3 § Sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset sanotaan jo: "Säännöksiä, jotka koskevat raskaana olevaa, imettävää tai synnyttäneitä naista, sovelletaan raskaana olevaan, imettävään tai synnyttäneeseen henkilöön sukupuolen vahvistamisesta riippumatta."

b) LHB-Liiton korjausehdotus:

Ehdotamme, että lakiesityksen 6 mallia noudatettaisiin myös lakiesityksissä 3, 5 ja 11. Mallin mukaista lisäpykälää tulisi käyttää johdonmukaisesti kaikissa nyt muutettavissa laeissa, joissa puhutaan naisista. Tämän lisäyksen myötä hallituksen esityksessä ehdotetut muutokset, joissa sana "nainen" poistetaan, voitaisiin hylätä tarpeettomina.

3. Laki äitiysavustuslain 1 ja 2 §:n muuttamisesta

"Mitä tässä laissa säädetään naisesta, sovelletaan raskaana olevaan henkilöön sukupuolen vahvistamisesta riippumatta."

5. Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta annetun lain muuttamisesta

”Mitä tässä laissa säädetään naisesta, sovelletaan raskaana olevaan tai imettävään henkilöön sukupuolen vahvistamisesta riippumatta.”

11. Laki rikoslain 21 ja 22 luvun muuttamisesta

”Mitä tässä laissa säädetään naisesta, sovelletaan raskaana olevaan tai synnyttäneeseen henkilöön sukupuolen vahvistamisesta riippumatta.”

Lakiesitykset 8, 9, 10

a) LHB-Liiton kanta (yleisellä tasolla):

LHB-Liitto kiittää pyrkimyksiä selventää sateenkaariperheiden asemaa erottamalla lakiteksteissä toisistaan synnyttävä äiti ja muu äiti (tunnustanut äiti/adoptioäiti). LHB-Liitto moittii ilmaisun "synnyttävä äiti" tai "äiti" korvaamista ilmaisulla "synnyttänyt vanhempi".

b) LHB-Liiton korjausehdotus:

9. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 6 ja 6 a §:n muuttamisesta

Kumotaan hallituksen esittämät muutokset.

Kohta 12. Laki vankeuslain muuttamisesta ja 13. Laki tutkintavankeuslain muuttamisesta

a) LHB-Liiton kanta (yleisellä tasolla):

Naisvangit ovat erityisen haavoittuva ryhmä. Naisvangeilla on usein väkivallan kokemuksia ja traumataustaa. Naisvangit tulee asuttaa erillään miehistä eikä heidän joukkoonsa pidä asuttaa miehiä, jotka ovat vaihtaneet vain juridisen sukupuolensa naiseksi, mutta eivät ole sukupuoli-identiteetin tutkimuksissa tai hoidoissa.

b) viittaus lakiesitykseen:

Lakiesitys 12, 5 luku, 1 § ja 9 §

Lakiesitys 13, 3 luku, 1 § ja 9 §

c) LHB-Liiton korjausehdotus:

"[Vanki/Tutkintavanki], joka esittää lääketieteellisen selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen ja jonka sukupuoli on vahvistettu toiseksi, sijoitetaan hänen vahvistetun sukupuolensa mukaiseen asunto-osastoon. Tästä voidaan kuitenkin poiketa, jos se on välttämätöntä tutkintavangin tai muun henkilön turvallisuuden suojelemiseksi."

Lisäksi silloin, kun harkintavaltaa käytetään vankia sijoitettaessa, tulisi ottaa huomioon erityisesti naisten etu ja tämä tulisi myös kirjata lakiin.

Lähteet

EU:n tavaroiden ja palveluiden saatavuutta koskeva tasa-arvodirektiivi (Neuvoston direktiivi 2004/113/EY)

How are male prisoners who identify as transgender recorded in the data?

<https://kpssinfo.org/how-are-male-prisoners-who-identify-as-transgender-recorded-in-the-data/>

Laki naisten ja miesten tasa-arvosta <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Pohjois-Pohjanmaan maakuntaohjelman 2010-2013 tasa-arvo- ja sukupuolivaikutusten arviointi

https://tasa-arvoasiantuntija.fi/wp-content/uploads/2022/10/ta-suvaus_MAKO2010-13.pdf

(Lähde korjattu 17.10.)

Rikoslaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Study suggests that transwomen exhibit a male pattern of criminality

<https://fairplayforwomen.com/criminality/>

Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytykset. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:23.

Sukupuolineutraalit vessat saavat tytöt välttelemään vessassa käyntiä

<https://www.suomenuutiset.fi/sukupuolineutraalit-vessat-saavat-tytot-valttelemaan-vessassa-kayntia/>

Sukupuolivaikutusten arviointi on toimenpiteen tai uudistuksen vaikutusten arviointia etukäteen sukupuolten tasa-arvon kannalta. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/sukupuolivaikutusten-arviointi>

Suomen Olympiakomitean lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

<https://www.olympiakomitea.fi/uploads/sites/1/2022/04/36abaa54-lausunto-sukupuolen-vahvistamista-koskevasta-laista.pdf>

Suomi on Euroopan unionin toiseksi väkivaltaisimaa naisille, mutta väkivalta kirjataan vain harvoin sairaalassa ylös <https://yle.fi/uutiset/3-11167864>

Suomi tasa-arvon kärkimaaksi 2020-2023

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162588>

The Yogyakarta Principles: women's rights were not considered. Julie Bindel and Melanie Newman talked to Professor Robert Wintemute <https://sex-matters.org/posts/updates/yogyakarta-principles/>

Uintiin ja yleisurheiluun on suunnitteilla uusi luokka, koska transnaiset halutaan ulos naisten sarjoista <https://yle.fi/urheilu/3-12501906>

Yhdenvertaisuuslaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325#Pdm45949344958912>